

Põhiõiguste aruanne 2018

FRA arvamus

2017. aasta tähendas põhiõiguste kaitse jaoks nii edusamme kui ka tagasilööke. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) 2018. aasta põhiõiguste aruandes esitatakse ülevaade valdkonna peamistest arengusuundadest, tuues esile nii saavutused kui ka püsivad muret tekitavad valdkonnad. Väljaandes esitatakse FRA arvamusd peamistes teemavaldkondades toimunud arengu kohta ja neid arvamusid toetavate tõendite kokkuvõte. Selles antakse kokkuvõtlik, ent informatiivne ülevaade põhiõiguste valdkonna peamistest probleemidest ELis ja liikmesriikides.

Sisukord

FOOKUS	1. Muutuvad arusaamad – õigustepõhine lähenemine vananemisele	2
	2. Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja selle järgimine liikmesriikides	4
	3. Võrdõiguslikkus ja diskrimineerimiskeeld	5
	4. Rassism, ksenofoobia ja seonduv sallimatus	8
	5. Romade integreerimine	10
	6. Varjupaiga-, viisa- ja rändeküsimused, piirid ja integratsioon	13
	7. Infoühiskond, privaatsus ja andmekaitse	15
	8. Lapse õigused	17
	9. Õiguskaitse kättesaadavus, sealhulgas ohvrite õigused	20
	10. Puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamise edusammud	22

1. Muutuvad arusaamad – õigustepõhine lähenemine vananemisele

Peatükis uuritakse, kuidas vanadust on aegamööda, kuid peatumatult hakatud käsutama mitte enam kui vajadusi tekitavat puudust, vaid terviklikumalt, õiguste põhjal. Selle järk-järgult toimuva paradigmuuutusega soovitakse austada kõigi üksikisikute õigust võrdsele kohtlemisele, vanusest olenemata – ühtlasi kaitstes ja toetades neid, kes seda vajavad. Inimõigusi arvestav käsitusviis ei lähe vastuollu ealiste vajadustega; vastupidi, õigustepõhine käsitus võimaldab vajadusi paremini täita ja ühtlasi arvestada inimõiguste kontekstiga.

Tööturgudel ja liikmesriikide sotsiaalkaitsesüsteemides on juba tehtud olulisi ümberkorraldusi, et reageerida eluea pikenemisele ja probleemidele, mida vananev ühiskond liikmesriikide majandus- ja sotsiaalsüsteemidele kaasa toob. Sellele protsessile pandi alus eri algatustega Euroopa Liidus (EL) ja laiemalt kogu maailmas. Nende algatuste hulka kuuluvad muu hulgas vanuselise diskrimineerimise vastu võitlemine tööhöives, aktiivsena vananemise edendamine ja stiimulite pakkumine kauem töötamiseks, samuti on sotsiaalkaitsesüsteemides tehtud eakaid puudutavaid reforme, näiteks seoses pensionide, tervisteenuste ja pikaajalise hoolduse teenustega. Kui varem tähtsustati reformides pigem vajaduspõhised lähenemisviisi, et reageerida elanikkonna vananemisest tulenevatele vajakajäämistele, siis nüüd on tähelepanu keskmes üksikisik: tema põhiõigused ja inimväärlikus. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 1 kohaselt on inimväärlikus puutumatu ning seda tuleb austada ja kaitsta, olenemata vanusest.

Samal ajal ei tohiks kõnealuses üleminekus tähelepanuta jätta vanemate inimeste ealisi vajadusi ega vähendada liikmesriikide vastutust üksikisikute, sealhulgas eakate ees, kes võivad vajada tuge. Peale selle on eakad heterogeenne rühm ning nende vajadused ja eelistused võivad olla üsna erinevad. Elu vanemas eas võivad mõjutada paljud varem tehtud valikud ja omandatud kogemused. Eakate negatiivsed mõjutegurid võivad olla sugu, sisserändaja või etnilise vähemuse staatus, puue ning ka sotsiaal-majanduslik seisund ja geograafilised või muud aspektid. Need määravad suuresti ära selle, mis ulatuses eakad oma õigusi kasutavad.

Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud kodaniku-, poliitilised, majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused on kõigil, olenemata east. Sellele vaatamata on vanus harta artikli 21 kohaselt üks tunnustest, mille alusel on keelatud kedagi diskrimineerida, ning artiklis 25 tunnustatakse „eakate

õigust elada inimväärset ja iseseisvat elu ning osaleda sotsiaal- ja kultuurielus“.

Eakate diskrimineerimise keeld ja võrdsed võimalused eri eluvaldkondades, samuti nende õigus elada inimväärset elu on talletatud ka hiljuti väljakuulutatud Euroopa sotsiaalõiguste sambas. Euroopa Komisjoni sõnade kohaselt läheb Euroopa sotsiaalõiguste samm „osaliselt kaugemale kehtivast õigustikust“. Selle eesmärk on arutada, kuidas laiendada kaitset vanuse alusel diskrimineerimise eest ka sotsiaalkaitse valdkondadele, hõlmates sotsiaalkindlustust ja tervishoidu, haridust ning juurdepääsu avalikult kättesaadavatele kaupadele ja teenustele.

Kuigi Euroopa sotsiaalõiguste samba näol on tegemist mittesiduva põhimõtete ja õiguste kogumiga, annab selle väljakuulutamise tunnistust ELi asutuste ja liikmesriikide tugevast poliitilisest tahtest ja eesmärgist liikuda sotsiaalsema ja kaasavama Euroopa poole, kus väärtustatakse ja austatakse kõiki inimesi ilma kedagi tõrjumata. See pakub ELile ja liikmesriikidele võimalust saavutada konkreetseid tulemusi eakate õiguste edendamisel ja elluviimisel, sest tähtsa osana inimkapitalist saavad eakad anda märkimisväärse panuse kõikides eluvaldkondades.

Eeskirjade ja miinimumnormide kehtestamine on aga vaid esimene samm sellel teekonnal. Sama oluline on suurendada teadlikkust ning rakendada koordineerimis- ja järelevalvemehhanisme, et tagada kooskõlas hartaga põhiõigused kõigile, sealhulgas eakatele. Nendes muutustes on äärmiselt oluline nii ELi asutuste kui ka liikmesriikide osalus.

Seda silmas pidades tuleks allpool esitatud FRA arvamusi käsitada lähtepunktidenä üleminekul terviklikule lähenemisviisile, milles vananemist käsitletakse inimõigustele toetudes.

FRA arvamus 1.1

ELi seadusandja peaks jätkama tegevust võrdse kohtlemise direktiivi vastuvõtmiseks. Direktiiviga laiendatakse diskrimineerimisvastast kaitset eri alustel (sealhulgas vanuse alusel) horisontaalselt ka sellistele valdkondadele, mis on eriti olulised eakatele, sealhulgas kaupade ja teenuste ning eluaseme kättesaadavus, sotsiaalkaitse ja tervishoid.

FRA arvamus 1.2

Et tugevdada sotsiaalõiguste kaitset, peaks ELi seadusandja võtma konkreetseid õiguslikke meetmeid, et edendada Euroopa sotsiaalõiguste sambaga ettenähtud põhimõtete ja õiguste elluviimist. Sellega seoses tuleks kiiresti vastu võtta töö ja eraelu tasakaalu käsitlev direktiiv ning kiirendada menetlusi tervikliku Euroopa ligipäätavuse akti vastuvõtmiseks. Tagamaks sidusust ELi laiema õigustikuga, peaks ligipäätavuse akt sisaldama sätteid, mis seovad selle teiste asjakohaste õigusaktidega, näiteks Euroopa struktuuri- ja investeerimisfonde reguleerivate määrustega.

FRA arvamus 1.3

ELi asutused ja liikmesriigid peaksid kaaluma Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide ning ka teiste ELi rahastamisvahendite kasutamist, et edendada õiguspõhist lähenemisviisi vananemisele. Et soodustada reforme, mis edendavad õigust elada inimväärset ja iseseisvat elu, samuti eakate osalusvõimalusi, peaksid ELi asutused ja liikmesriigid järgmisel programiperioodil (pärast 2020. aastat) kinnitama programmide eeltingimused, samuti eeltingimuste täitmise järelevalvet käsitlevad sätted. Sellised meetmed peaksid tagama, et ELi rahalisi vahendeid kasutatakse inimeste põhiõigusi silmas pidades.

Peale selle peaksid ELi asutused ja liikmesriigid eakate eriprobleeme süstemaatiliselt käsitlema poliitika kooskõlastamise põhimehhanismide, näiteks Euroopa poolaasta raames.

2. Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja selle järgimine liikmesriikides

2017. aastal oli Euroopa Liidu põhiõiguste harta kehtinud õiguslikult siduva Euroopa Liidu dokumendina kaheksa aastat. See täiendab riiklikke inimõigusdokumente ja Euroopa inimõiguste konventsiooni. Nagu varasematel aastatel, on harta roll ja selle riiklik kasutus ebaselge: näib, et selle kasutamine kohtu- või seadusloomeprotsessides ei ole oluliselt paranenud ning on raske leida riiklikke poliitikaid, mis hartat edendavad. Riikide kohtud, parlamendid ja valitsused viitavad hartale vähe ning sageli pealiskaudselt, mis tähendab, et harta täielikku potentsiaali ei kasutata.

Euroopa Liidu Kohtu praktika kohaselt on Euroopa Liidu põhiõiguste harta ELi liikmesriikidele siduv liidu õiguse raames tegutsedes. Liidu seadusandja mõjub nii otseselt kui ka kaudselt ELi elanike elu peaaegu kõigis poliitikalavaldkondades. Seda arvestades peaksid liikmesriikide kohtunikud ja ametnikud tuginema oma igapäevaste ülesannete täitmisel asjakohase õigusaktina Euroopa Liidu põhiõiguste hartale. FRA andmetest ajavahemiku 2012–2016 kohta selgub siiski, et kohtunikud ja ametiasutused on hartat riikide tasandil kasutanud üsna vähe. Poliitikapõhimõtteid, mis aitaksid edendada harta põhimõtteid, on väga vähe, kuigi liikmesriigid peavad mitte üksnes austama hartaga kaitstavaid õigusi, vaid ka edendama „nende kohaldamist oma asjaomase pädevuse kohaselt“ (harta artikkel 51). Juhtudel, kus seadusandlikus või kohtumenetluses on hartale viidatud, on käsitlus tihti jäänud pinnapealseks.

FRA arvamus 2.1

Euroopa Liit ja liikmesriigid peaksid toetama kohtunike, advokatuuride ja ametiasutuste suuremat teabevahetust seoses hartale toetumise ja viitamise kogemuste ja lähenemisviisidega nii liikmesriikides kui ka piiriülel. ELi liikmesriigid peaksid seda teabevahetust toetades parimal viisil kasutama olemasolevaid rahastamisvõimalusi, näiteks õigusprogrammi raames.

ELi liikmesriigid peaksid suurendama teadlikkust hartas sätestatud õigustest ning tagama, et liikmesriikide kohtunikele ja teistele õigustöötajatele pakutaks sihtotstarbelisi koolitusmooduleid.

Nagu eelmistel aastatel, oli harta roll liikmesriikide tasandi seadusandlikes menetlustes ka 2017. aastal piiratud: kavandatavate õigusaktide õiguspärasuse kontrollimisel ja mõju hindamisel ei tugineta hartale selgesti ega korrapäraselt, kuigi selles tegevuses arvestatakse pidevalt inimõiguslaseid riiklikke õigusakte. Samuti ei põhjendatud paljudes hartale tuginenud liikmesriikide kohtute otsustes, nagu ka eelmistel aastatel, miks kohaldati hartat kohtuasja konkreetseid asjaolusid arvestades.

FRA arvamus 2.2

Liikmesriikide kohtud ning valitsused ja/või parlamendid võiksid järjepidevamalt arvestada artiklit 51 (reguleerimisala), et hinnata juba varakult, kas kohtuasi või õigusloometoimik tekitab Euroopa Liidu põhiõiguste harta alusel küsimusi. Standardsete käsiraamatute koostamine harta kohaldatavuse kontrollimise praktiliste sammude kohta (mida on seni teinud ainult üksikud ELi liikmesriigid) annaks õigustöötajatele vahendi, mis aitab hinnata harta asjakohasust konkreetse kohtuasja või seadusandliku ettepaneku jaoks. Siin võib eeskujuks olla FRA käsiraamat harta kohaldatavuse kohta.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 51 (reguleerimisala) kohaselt peavad liidu õigust rakendavad riiklikud õigusaktid olema hartaga kooskõlas.

3. Võrdõiguslikkus ja diskrimineerimiskeeld

2017. aasta tegevuse edu võrdsuse ja mittediskrimineerimise edendamisel Euroopa Liidus oli ebaselge. 2008. aastal kavandatud võrdse kohtlemise direktiivi ei olnud aasta lõpuks vastu võetud, kuid Euroopa Liit kuulutas välja Euroopa sotsiaalõiguste samba, mille aluseks on mittediskrimineerimise põhimõte. Jätakuvalt on tähelepanu all usurõivaste ja -sümbolite piiramine tööl või avalikes kohtades, mis eelkõige mõjutab moslemi naisi. Lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste (LGBTI) võrdõiguslikkus mõneti paranes, eelkõige seoses samasooliste paaride tsiviilõigusliku seisundiga. Samas nähtub laialdaste võrdõiguslikkusandmete, sealhulgas diskrimineerimisküsitluste järeldustest, et Euroopa ühiskondades esineb ikka veel ebavõrdset kohtlemist.

FRA Euroopa Liidu vähemuste ja diskrimineerimise teise uuringu (EU-MIDIS II) ja liikmesriikide 2017. aastal avaldatud eri uuringute tulemused kinnitavad, et diskrimineerimine ja ebavõrdne kohtlemine eri alustel on kogu ELis mitmes olulises eluvaldkonnas endiselt probleem. ELil ja liikmesriikidel on aga võimalus rakendada võrdõiguslikkuse edendamiseks poliitikameetmeid, näiteks Euroopa sotsiaalõiguste sambaga laiendatakse kaitset diskrimineerimise eest kaugemale kehtivast võrdõiguslikkuse valdkonna õigustikust. Et aga kavandatavat võrdse kohtlemise direktiivi ei ole veel vastu võetud, kehtib ELis diskrimineerimise aluste hierarhia. 2017. aasta seisuga oli kavandatava direktiivi vastuvõtmist nõukogus arutatud juba üheksandat aastat ning aasta lõpuks ei olnud läbirääkimised veel lõppenud.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 21 keelab diskrimineerimise „soo, rassi, nahavärvuse, etnilise või sotsiaalse päritolu, geneetiliste omaduste, keele, usutunnistuse või veendumuste, poliitiliste või muude arvamuste, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, puute, vanuse või seksuaalse sättumuse tõttu“. Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 19 on sätestatud, et nõukogu võib seadusandliku erimenetluse kohaselt ja pärast Euroopa Parlamendilt nõusoleku saamist astuda vajalikke samme, et võidelda diskrimineerimisega soo, rassilise või etnilise päritolu, usutunnistuse või veendumuste, puute, vanuse või seksuaalse sättumuse alusel.

FRA arvamus 3.1

ELi seadusandja peaks jätkama tegevust, et võtta vastu võrdse kohtlemise direktiiv ning seeläbi tagada ELis kõigile igakülgne kaitse diskrimineerimise eest olulistes eluvaldkondades, olenemata soost, rassist või etnilisest päritolust, usutunnistusest või veendumustest, puuetest, vanusest või seksuaalsest sättumusest.

FRA arvamus 3.2

ELi seadusandja peaks võtma konkreetseid õiguslikke meetmeid, et tugevdada sotsiaalõiguste kaitset ning edendada Euroopa sotsiaalõiguste sambaga ette nähtud põhimõtete ja õiguste rakendamist.

Usuteemalistes aruteludes olid 2017. aastal endiselt olulisel kohal ususümbolite ja usuliste rõivaste kandmise piirangud töökohas või avalikes kohtades. Need piirangud puudutavad iseäranis mosleminaisi, kes kannavad eri pea- või näokatteid. Selles valdkonnas andsid täiendavaid suuniseid Euroopa Liidu Kohus ja Euroopa Inimõiguste Kohus oma praktikas seoses oluliste kutsenõuete, nähtavate ususümbolite kandmise keelu ning täielikult nägu katvate usuliste rõivaesemete kandmisega avalikes kohtades. Mõnes ELi liikmesriigis on kehtestatud avalikes kohtades näokatete kandmisele piirangud, et püüelda kaasava ühiskonna ideaali poole või säilitada ametnike, kohtunike ja prokuröride erapooletus.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 10 on sätestatud igaühe õigus mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadusele. See õigus hõlmab usu või veendumuse muutmise vabadust ning vabadust kuulutada usku või veendumusi nii ükski kui ka koos teistega kultuse, õpetamise, tava ja kombetalituse kaudu. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 21 keelab diskrimineerimise usutunnistuse või veendumuste alusel. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 22 on lisaks sätestatud, et liit austab kultuurilist, usulist ja keelelist mitmekesisust.

FRA arvamus 3.3

ELi liikmesriigid peaksid tagama, et ususümbolite või usuliste rõivaste kandmise piirangute kaalumisel kaitstakse inimeste põhiõigusi ja -vabadusi. Kõikides seadusandlikes või haldusettepanekutes, millega võidakse piirata üksikisiku vabadust väljendada oma usku või veendumusi, tuleks arvesse võtta põhiõigustega seotud kaalutlusi ning austada seaduslikkuse, vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtet.

ELi liikmesriigid võtsid ka 2017. aastal meetmeid lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste (LGBTI) inimeste võrdõiguslikkuse edendamiseks. Mitmes ELi liikmesriigis võrdsustati samasooliste paaride registreeritud kooselu abieluga, kuigi mõnel juhul koos adopteerimise või kunstliku viljastamise piirangutega. Teised liikmesriigid võtsid meetmeid tagamaks, et soo korrigeerimise protsessi ei käsitataks üksnes meditsiinilise protseduurina, kusjuures ühes ELi liikmesriigis kehtestati menetlused, mis võimaldavad transsoolistel inimestel hõlpsamalt muuta oma juriidilist sugu. Mõnes ELi liikmesriigis tõstatati binaarse soosüsteemi küsimus ning ühes liikmesriigis on nüüd võimalik märkida ametlikesse dokumentidesse mees- või naissoo asemel „X“.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 21 keelab diskrimineerimise soo ja seksuaalse sättumuse alusel. 2015. aasta detsembris avaldas Euroopa Komisjon loetelu meetmetest LGBTI-inimeste võrdõiguslikkuse edendamiseks, sealhulgas LGBTI-inimeste ja nende perekondade õiguste suurendamine ning õiguskaitsse kindlustamine, samuti olemasolevate õiguste järelevalve ja nende austamise tagamine. Meetmete loetelu hõlmab ajavahemikku 2016–2019. Ehkki see ei ole õiguslikult siduv, annab see ELi liikmesriikidele suuniseid, mis valdkondades ja kuidas on võimalik edendada LGBTI-inimeste õigust võrdõiguslikkusele ja mittediskrimineerimisele. EL ja liikmesriigid on võtnud kohustuse saavutada sihtmärgid, mis on kindlaks määratud kestliku arengu tegevuskavas aastani 2030. Kestliku arengu 10. eesmärgi („Vähendada ebavõrdsust riikides ja nende vahel“) üks sihtmärke on tagada võrdsed võimalused

ja vähendada tulemuste ebavõrdsust. See hõlmab diskrimineerivate õigusaktide, poliitikapõhimõtete ja tavade kaotamist ning asjakohaste õigusaktide, poliitikapõhimõtete ja meetmete edendamist.

FRA arvamus 3.4

ELi liikmesriigid peaksid ka edaspidi võtma vastu ja rakendama konkreetseid meetmeid eesmärgiga tagada, et lesbid, geid, biseksuaalid, trans- ja intersoolised (LGBTI) inimesed saaksid täiel määral kasutada oma põhiõigusi. Seejuures peaksid ELi liikmesriigid eeskujuks võtma Euroopa Komisjoni avaldatud loetelu LGBTI-inimeste võrdõiguslikkuse edendamise meetmetest.

Võrdõiguslikkuse andmed on tõhus vahend ELi liikmesriikides esinevate ebavõrdsuse suundumuste kindlakstegemiseks, samuti pakuvad need tugevat alust tõenduspõhiseks poliitikakujundamiseks. Uuringu EU-MIDIS II tulemustest ning liikmesriikide võrdõiguslikkuse asutuste ja avaliku sektori asutuste 2017. aastal avaldatud uuringute järeldustest nähtub selgelt, et diskrimineerimisel ja ebavõrdsel kohtlemisel on Euroopa ühiskondades oluline negatiivne mõju. Diskrimineerimise tuvastamise katsemeetodil põhinevad uuringud on andnud empiirilisi lisatõendeid selle kohta, et mitmes ELi liikmesriigis on levinud eri alustel diskrimineerimine juurdepääsul tööturule ja eluasemele. Ebavõrdsuse suundumuste kohta süstemaatiliselt andmeid kogudes saavad EL ja liikmesriigid hinnata võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise edendamiseks kehtestatud poliitikapõhimõtete ja meetmete mõju ning neid põhimõtteid ja meetmeid tulemuslikkuse parandamiseks kohandada. EL ja liikmesriigid on võtnud kohustuse saavutada sihtmärgid, mis on kindlaks määratud kestliku arengu tegevuskavas aastani 2030. Kindlad ja usaldusväärsed võrdõiguslikkuse andmed võimaldavad ELil ja liikmesriikidel hinnata edusamme kestliku arengu 10. eesmärgi („Vähendada ebavõrdsust riikides ja nende vahel“) 2. ja 3. sihtmärgi saavutamisel.

Eri liiki andmeid, näiteks statistilisi ja haldusandmeid, samuti teadusandmeid on võimalik kasutada poliitikakujundamise toetamiseks, et edendada võrdset kohtlemist ja võidelda diskrimineerimisega. Selliseid andmeid saab kasutada ka rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi (2000/43/EÜ) ja võrdse tööalase kohtlemise direktiivi (2000/78/EÜ) rakendamise hindamiseks. Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon (ECRI) rõhutab oma üldistes poliitikasoovitustes, et diskrimineerimisvastase võitluse toetamiseks on vaja kvaliteetseid andmeid. Võrdõiguslikkusega seotud andmete kogumisel on abiks

ka Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsioonis esitatud juhised.

FRA arvamus 3.5

ELi asutusi ja ELi liikmesriike kutsutakse üles jätkuvalt toetama ja rahastama usaldusväärsete ja kindlate võrdõiguslikkuse andmete kogumist ELi ametites ja organites, liikmesriikide statistikaasutustes, võrdõiguslikkuse küsimustega tegelevates liikmesriikide asutustes, teistes avaliku sektori asutustes ja akadeemilistes asutustes. Peale selle peaksid ELi liikmesriigid esitama kindlaid ja usaldusväärseid võrdõiguslikkuse andmeid Eurostatile (Euroopa Liidu statistikaamet), et toetada võrdset kohtlemist soodustavate ja mittediskrimineerimist edendavate sihtotstarbeliste programmide ja meetmete väljatöötamist ELi tasandil. Kui see on võimalik ja asjakohane, ei tohiks kogutud andmed olla eristatud mitte üksnes soo ja vanuse, vaid ka etnilise päritolu, puude ja usutunnistuse lõikes.

4. Rassism, ksenofoobia ja seonduv sallimatus

17 aastat pärast rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi ja 9 aastat pärast rassismi ja ksenofoobia raamotsuse vastuvõtmist puutuvad sisserändajad ja etnilised vähemused kogu Euroopa Liidus ikka veel kokku laialdase diskrimineerimise, ahistamise ja diskrimineeriva etnilise profileerimisega, nagu nähtub FRA teisest Euroopa Liidu vähemuste ja diskrimineerimise uuringust (EU-MIDIS II). Euroopa Komisjon toetas liikmesriikide tegevust rassismi ja vihakuritegude vähendamisel rassismi, ksenofoobia ja muude sallimatuse vormide vastu võitlemise ELi kõrgetasemelise töörühma abil. Samuti jätkas komisjon rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi ja raamotsuse rakendamise hoolikat jälgimist. Kuigi paljud liikmesriigid on hakanud rassismivastaseid õigusakte läbi vaatama, oli 2017. aastal ainult 14 liikmesriiki kehtestanud rassismi ja etnilise diskrimineerimise vastased tegevuskavad ja strateegiad.

Vaatamata rassismi, ksenofoobia ja muude sallimatuse vormide vastu võitlemise kõrgetasemelise ELi töörühma raames käivitatud poliitikaalgatustele mõjutavad rassistikud ja ksenofoobsed vihakuriteod ja vihakõne ELis suurel määral endiselt miljonite inimeste elusid. Seda tõendavad uuringu EU-MIDIS II tulemused ja FRA korrapärased ülevaated rändega seotud põhiõiguste valdkonna probleemidest.

Rassismi ja ksenofoobiat käsitleva raamotsuse artikli 1 alusel peavad liikmesriigid võtma meetmeid, et karistada rassistlike ja ksenofoobsete tahtlike tegude eest. Rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise rahvusvahelise konventsiooni artikli 4 punktis a on sätestatud ka osalisriikide kohustus kuulutada rassilisele diskrimineerimisele ohutamise ja mis tahes rassi või isikurühma vastu suunatud vägivaldaaktid seaduse järgi karistatavaks kuriteoks.

FRA arvamus 4.1

ELi liikmesriigid peaksid tagama kõikide väidetavate vihakuritegude, sealhulgas vihakõne juhtumite registreerimise, uurimise, seonduva süüdistuse esitamise ja kohtumõistmise kooskõlas kohaldatava liikmesriigi, ELi, Euroopa ja rahvusvahelise õigusega.

ELi liikmesriigid peaksid süstemaatiliselt registreerima, koguma ja igal aastal avaldama võrreldavaid andmeid vihakuritegude kohta, et töötada selle nähtuse vastu välja tõhusad tõenduspõhised õigus- ja poliitikameetmed. Andmeid tuleks koguda kooskõlas riigi õigusraamistikuga ja ELi andmekaitsealaste õigusaktidega.

Olenemata rassilise võrdõiguslikkuse direktiiviga (2000/43/EÜ) sätestatud tugevast õigusraamistikust nähtub uuringu EU-MIDIS II tulemustest ja muudest tõenditest, et väga paljud sisserändajad ja etniliste vähemusrühmade liikmed kogevad sageli diskrimineerimist etnilise vähemuse või sisserändaja tausta, samuti võimalike seotud tunnuste, näiteks nahavärvi ja usutunnistuse tõttu. Tulemused näitavad väikest edasiminekut võrreldes kaheksa aasta taguse ajaga, mil toimus esimene EU-MIDIS-uuring, kuid see on olnud tagasihoidlik ning diskrimineerimist kogevate inimeste osakaal on endiselt muret tekitavalt suur. Samuti nähtub andmetest, et enamik küsitlustele vastanutest ei ole teadlikud diskrimineerimise ohvritele abi või nõu pakkuvatest organisatsioonidest ega võrdõiguslikkusega tegelevatest asutustest.

FRA arvamus 4.2

ELi liikmesriigid peaksid parandama rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi praktilist rakendamist ja kohaldamist. Samuti peaksid nad suurendama teadlikkust diskrimineerimisvastastest õigusaktidest ning asjaomastest õiguskaitsemehhanismidest, eelkõige nendes elanikkonnarühmades, keda diskrimineerimine tõenäoliselt kõige enam ohustab, näiteks etniliste vähemuste esindajad. Eeskätt peaksid liikmesriigid tagama, et sanktsioonid oleks kooskõlas rassilise võrdõiguslikkuse direktiiviga tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad.

2017. aastal olid sihtotstarbelised rassilise diskrimineerimise, rassismi ja ksenofoobia vastu võitlemise tegevuskavad kehtestatud vaid 14 ELi liikmesriigis. ÜRO Durbani deklaratsiooni ning rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja seotud sallimatuse vastase maailmakonverentsi tulemusena koostatud tegevusprogrammiga on osalisriikidele pandud esmakohustus võidelda rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja sellega seotud sallimatuse vastu. Rassismi, ksenofoobia ja muude sallimatuse vormide vastu võitlemise ELi kõrgetasemeline tööühik on ELi liikmesriikidele tavade vahetamise foorumiks, et tagada valdkonna tegevuskavade edukas rakendamine.

FRA arvamus 4.3

Euroopa Liidu liikmesriigid peaksid välja töötama sihtotstarbelised tegevuskavad võitluseks rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja sellega seotud sallimatuse vastu. Liikmesriigid võivad selles valdkonnas lähtuda ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo praktikalistest suunistest selliste kavade koostamise kohta. Kooskõlas nende suunistega tuleks sellistes tegevuskavades sätestada eesmärgid ja meetmed, määrata vastutavad riigiasutused, kehtestada tähtpäevad ja tulemusnäitajad ning sätestada järelevalve- ja hindamismehhanismid. Selliste tegevuskavade rakendamine võimaldaks ELi liikmesriikidel tõhusalt tagada neile rassilise võrdõiguslikkuse direktiiviga ning rassismi ja ksenofoobia vastu võitlemist käsitleva raamotsusega pandud kohustuste täitmine.

Nagu on kirjeldatud varasemates põhiõiguste aruannetes, nähtub uuringu EU-MIDIS II tõenditest, et etniliste vähemusrühmade liikmed peavad endiselt kogema diskrimineerivat profileerimist politseiametnike poolt. Selline profileerimine võib vähendada etnilise vähemuse taustaga inimeste usaldust õiguskaitseasutuste vastu, sest sageli võidakse neid kinni pidada ja läbi otsida pelgalt välimuse tõttu. See on vastuolus rassilise diskrimineerimise kõigi vormide kõrvaldamise rahvusvahelise konventsiooni põhimõtete ja teiste rahvusvaheliste normidega, sealhulgas nendega, mis on sätestatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis ning Euroopa Inimõiguste Kohtu asjaomastes otsustes, samuti Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja rassilise võrdõiguslikkuse direktiivis.

FRA arvamus 4.4

Euroopa Liidu liikmesriigid peaksid lõpetama diskrimineeriva profileerimise. Selleks tuleks õiguskaitseametnikele pakkuda diskrimineerimisvastaseid õigusakte käsitlevat süstemaatilist koolitust, mis võimaldab neil paremini mõista alateadlikku kallutatust ning võidelda stereotüüpide ja eelarvamustega. Selline koolitus aitab ka suurendada teadlikkust diskrimineerimise tagajärgedest ja sellest, kuidas suurendada vähemuskogukondade liikmete usaldust politsei vastu. Peale selle võiksid ELi liikmesriigid diskrimineeriva profileerimise jälgimiseks kaaluda kinnipidamise ja läbiotsimise volituste kasutamise registreerimist. Eelkõige tasub kaaluda sageli kinnipeetavate isikute etnilise päritolu registreerimist (praegu tehakse seda vaid ühes liikmesriigis) kooskõlas liikmesriigi õigusraamistiku ja ELi andmekaitsealaste õigusaktidega.

5. Romade integreerimine

Romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiade ELi raamistikul ei ole senini olnud olulisi ja konkreetseid tulemusi, kuigi liikmesriikides rakendatakse järjepidevalt romade parema kaasamise meetmeid. Romade osalus hariduses on suurenenud, kuid ikka on probleemiks varane lahkumine haridussüsteemist ja segregatsioon hariduses. Romade olukord seoses tööhõive, eluaseme ja tervishoiuga on veidi parem, ent püsib diskrimineerimises, ahistamises ja vihakuritegudes avalduv püsiv romavastatus, mis on romade kaasamisel senini suur takistus. Romavastatuse vähendamise vajadus muutus suuremaks poliitikaprioriteediks 2017. aastal, mida kajastas Euroopa Parlamendi resolutsioon põhiõiguste aspektide kohta romade lõimimisel Euroopa Liidus. Lõimimismeetmete rakendamisel ja tulemuslikkuse jälgimisel on vaja ära teha rohkem, pöörates erilist tähelepanu marginaliseerunud ja sotsiaalselt tõrjutud noortele romadele ja roma naistele.

FRA romateemaliste uuringute tulemuste kohaselt takistab romade kaasamist endiselt romavastatus. Jätkuvalt on romad sunnitud kogema etnilise päritolu alusel diskrimineerimist juurdepääsul haridusele, tööturule, eluasemele ja tervishoiule. Diskrimineerimine ja romavastatus rikuvad diskrimineerimiskeeldu, mis on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 21, rassilise võrdõiguslikkuse direktiivis (2000/43/EÜ) ning muudes Euroopa ja rahvusvahelistes inimõiguste õigusaktides. Peale selle soovitas nõukogu oma 2013. aasta soovitusel romade tõhusaks integratsiooniks võetavate meetmete kohta liikmesriikidel jätkata jõupingutusi, et tagada rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi tõhus tegelik kohaldamine. Vajadusele võidelda romade diskrimineerimise vastu rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi ning rassismi ja ksenofoobia vastast võitlust käsitleva raamotsuse rakendamise abil, keskendudes eeskätt soolistele aspektidele, on FRA tähelepanu juhtinud juba oma varasemates aruannetes, sealhulgas uuringu EU-MIDIS II aruandes „Romad – valitud tulemused“ ja 2017. aasta põhiõiguste aruandes.

FRA arvamus 5.1

ELi liikmesriigid peaksid kooskõlas rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi ning rassismi ja ksenofoobia vastast võitlust käsitleva raamotsusega tagama, et poliitikameetmetes arvestataks vajadust võidelda romavastatusega, rakendades etniliste rühmade ebavõrdsuse ja vaesuse vähendamisele suunatud aktiivse kaasamise poliitikat. Samuti tuleks võtta meetmeid üldse, teenuseosutajate ning üldharidus- ja politseitöötajate teadlikkuse suurendamiseks

romade integreerimise kasuteguritest. Sellised meetmed võiksid hõlmata küsitlusi või kvaliteetivseid uuringuid riigi või kohalikul tasandil, et mõista romavastatuse sotsiaalset mõju.

Alusharidust omandavate romade arv on suurenenud, näidates, et valitsuste investeringud ja meetmed alushariduse toetamiseks on vilja kandnud. Kuigi haridussüsteemist varakult lahkunud noorte romade osakaal on vähenenud, jätab 18–24-aastaste romade seas haridustee pooleli umbes 7 noort 10-st. Pealegi on segregatsioon hariduses süvenenud mitmes ELi liikmesriigis ning diskrimineerimine haridusvaldkonnas ei ole oluliselt paranenud. Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikes 3 on rõhutatud sotsiaalse tõrjutuse ja diskrimineerimise vastu võitlemise ning lapse õiguste kaitse olulisust. Lapse õigused hõlmavad õigust haridusele. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 21 keelab sõnaselgelt diskrimineerimise etnilise päritolu või rassi alusel. Oma 2013. aasta soovitusel romade tõhusaks integratsiooniks võetavate meetmete kohta kutsus nõukogu üles kaotama segregatsiooni koolides, tagades meetmete kestlikkuse ja pikaajalise mõju. Rassilise võrdõiguslikkuse direktiiv kehtib ka hariduses. Probleemi tõsidusest annab tunnistust see, et kolme liikmesriigi vastu algatati rikkumismenetlused, sest segregatsiooniga hariduses rikuti rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi.

FRA arvamus 5.2

Riiklikud haridusasutused peaksid pakkuma roma õpilastega koolidele vajalikku tuge ja rahalisi vahendeid, et tegeleda kõikide kaasava haridussüsteemi tahkudega, suurendada hariduses osalemist ja vähendada väljalangevust. ELi liikmesriigid peaksid jätkama segregatsiooni kaotamist hariduses, keskendudes pikaajalisele kestlikkusele, ning võtma samal ajal meetmeid diskrimineerimise ja romavastasuse tõkestamiseks. Desegregatsiooni meetmetega peaksid kaasama meetmed õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate teadlikkuse suurendamiseks ja mitmekesisuse edendamiseks koolides.

Romade ulatuslikum osalemine hariduses ei ole tingimata aidanud suurendada nende tööhõives või tööjõus osalemise määra. Pikaajaline tööpuudus on endiselt probleem ning tööturule integreerimine on iseäranis raske noortele romadele ja roma naistele. Ehkki mõningate sihtotstarbeliste projektide ja poliitikameetmetega on püütud täita noorte romade ja roma naiste tööhõivevajadusi, on nendes konkreetsetes rühmades puudus süstemaatilise tähelepanust. Oma 2013. aasta soovitus romade töhüsa integratsiooni meetmete kohta kutsus nõukogu ELi liikmesriike üles võtma töhüsaid meetmeid, et tagada romade võrdne kohtlemine juurdepääsul tööturule, näiteks toetada esimese töökogemuse omandamist ja kutseõpet, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemist ja ettevõtlust, juurdepääsu üldistele riiklikele tööturuteenustele ning tõkete, sealhulgas diskrimineerimise kaotamist. 2017. aastal väljakuulutatud Euroopa sotsiaalõiguste sambaga ettenähtud õigused hõlmavad haridust, koolitust ja elukestvat õpet, mis tagab edukaks tööturule suundumiseks vajalikud oskused, samuti soolist võrdõiguslikkust, võrdseid võimalusi ja tööhõive aktiivset toetamist, eriti noorte ja töötute seas.

FRA arvamus 5.3

ELi liikmesriigid peaksid tugevdama meetmeid, millega soodustatakse romade juurdepääsu tööturule. Tööhõivepoliitika kujundajad, liikmesriikide tööhõiveasutused ja ettevõtted – eriti kohalikul tasandil – peaksid toetama füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemist ja ettevõtlust. Samuti tuleks võtta meetmeid romade teadlikkuse suurendamiseks, et soodustada nende täielikku integreerumist tööturule, keskendudes ka roma naistele ja noortele.

Romade integreerimise meetmete edukuseks on äärmiselt vajalik romade mõtestatud osalus projektides ning kohaliku poliitika ja strateegia kavandamisel ja elluviimisel. Riigi tasandil on oluline kaasata romad riigi tasandi dialoogi ja osalusplatvormide kaudu vastavate riiklike integratsioonistrateegiate või integreeritud poliitikameetmete kavandamise ja järelevalvesse. Iseäranis kohalikul tasandil võib kohalike, sealhulgas romade osalust soodustada koostöö kohalike asutuste ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega. Oma 2013. aasta soovitus romade töhüsa integratsiooniks võetavate meetmete kohta kutsus nõukogu üles soodustama romade aktiivset kaasatust ja osalemist ning rakendama integreerimise kohalikke lähenemisviise. Seda, kuidas innustada kogukondi projektide ja strateegiate väljatöötamisel osalema, näitlikustab FRA kogemus LERI (Local Engagement for Roma Inclusion) uuringuprojekti raames.

FRA arvamus 5.4

ELi liikmesriigid peaksid läbi vaatama riiklikud romade integratsioonistrateegiad või integreeritud poliitikameetmed, et teha jõupingutusi osaluspõhiste lähenemisviiside rakendamiseks poliitikakujundamises ja integratsiooniprojektides, pöörates erilist tähelepanu kohalikule tasandile ja toetades kogukonna juhitud algatusi. Romade osaluse soodustamiseks ja kogukonna juhitavate integratsiooniprojektide toetamiseks tuleks kasutada Euroopa struktuuri- ja investeerimisfonde ning muid rahastamisallikaid.

Oma 2013. aasta soovitus romade töhüsa integratsiooniks võetavate meetmete kohta kutsus nõukogu ELi liikmesriike üles tegema riiklike strateegiate ja sotsiaalse kaasatuse poliitika asjakohast järelevalvet ning hindama nende töhüsusust. Sellised järelevalvemehhanismid peavad võimaluse korral hõlmama asjakohaste kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete andmete kogumist kooskõlas kohaldatavate riiklike ja liidu õigusaktide, eelkõige isikuandmete kaitsega. Kuigi paljud liikmesriigid on romade lõimimisega seotud edusammude jälgimiseks kasutusele võtnud kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed näitajad, ei ole mõnes liikmesriigis endiselt kehtestatud ühtki järelevalvemehhanismi. Vähesed järelevalvemehhanismid hõlmavad ELi rahaliste vahendite töhüsat kasutamist käsitleva teabe kogumist.

FRA arvamus 5.5

Kooskõlas nõukogu 2013. aasta soovitusega romade tõhusaks integratsiooniks liikmesriikides võetavate meetmete kohta peaksid liikmesriigid looma romade integratsiooni järelevalvemehhanismid või selliseid mehhanisme tõhustama. Need järelevalvemehhanismid peaksid hõlmama etnilise päritolu ja soo alusel eristatud anonüümsete andmete täiendavat kogumist kooskõlas ELi andmekaitsealaste õigusaktidega. Samuti peaksid need sisaldama suuremahuliste küsitluste, näiteks tööjõu-uuringu ning sissetulekuid ja elamistingimusi käsitleva ELi statistika küsitluste küsimusi. Järelevalvemehhanismidesse tuleks kaasata kodanikuühiskond ja kohalikud roma kogukonnad. Samuti tuleks sõltumatu hinnanguga (kuhu on kaasatud romad) analüüsida ELi rahaliste vahendite kasutamist ja tulemuslikkust ning parandada nende andmete alusel poliitikameetmeid.

6. Varjupaiga-, viisa- ja rändeküsimused, piirid ja integratsioon

Ebaseaduslikke saabumisi üle mere oli 2017. aastal poole vähem kui 2016. aastal: kokku ligikaudu 187 000. Merd mööda Euroopa poole liikumisel hukkus siiski üle 3100 inimese. Lääne-Balkani rännutee kohta sagesid väited, et politsei väärkohtleb rändajaid. Mõnes liikmesriigis oli ikka veel probleeme varjupaigataotlejate vastuvõtmisega. Rände- ja julgeolekuprobleemid põimusid üha enam. Sisserände haldamiseks ja julgeoleku tugevdamiseks on võetud kasutusele suured Euroopa Liidu infosüsteemid. Surve käsitleda ebaseaduslikku rännet tulemuslikumalt teravdas olemasolevad põhiõigusriske.

Ehkki ELi välispiirile ebaseaduslikult saabunud inimeste arv 2017. aastal vähenes, jäid paljud olulised põhiõigustega seotud probleemid lahenduseta. Raskeimad rikkumised on seotud ebaseaduslikult piiri ületanud migrantide väärkohtlemisega. 2017. aastal teatati kuritarvitavast käitumisest oluliselt rohkem kui varem, eriti Lääne-Balkani rändeteel. Ka FRA uuringus EU-MIDIS II, milles küsitleti enam kui 12 000 esimese põlvkonna sisserändajat ELis, jagasid vastanud kogemusi seoses politsei või piirivalvurite vägivaldse käitumisega. Olenemata väidetavate juhtumite rohkusest algatatakse kriminaalmenetlusi harva – osalt on see tingitud sellest, et paljud ohvrid ei soovi nõudeid esitada, kuid sageli ka eba piisavast tõendusmaterjalist. Süüdimõistvad kohtuotsused on harv nähtus.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 4 keelatakse piinamine ja ebainimlik või alandav kohtlemine. Tegemist on absoluutse keeluga, mis tähendab, et erandid ega kõrvalekalded ei ole lubatud.

FRA arvamus 6.1

ELi liikmesriigid peaksid tugevdama ennetusmeetmeid, et vähendada piiridel politsei- ja piirivalveametnike kuritarvitava käitumise riski. Väärkohtlemise juhtumite ilmnemisel tuleks tagada põhjalik uurimine ja süüdlaste vastutusele võtmine.

2017. aastal pandi ELis suurt rõhku rände- ja varjupaigavaldkonna suuremahuliste infotehnoloogiasüsteemide reformimisele. Koostalitlusvõime raamistiku abil tagatakse eri süsteemide parem ühendatavus. Keskhooldlasse koondatakse kõikide eri süsteemides registreeritud üksikisikute isikuandmed ning seejärel tehakse spetsiaalse komponendi abil kindlaks, kas ühe isiku kohta on IT-süsteemides andmeid teiste

nimede ja identiteetide all. Kavandatavates koostalitlusvõimet käsitlevates määrustes on aspekte, mida ei ole veel põhjalikult kaalutud põhiõiguste seisukohast.

IT-süsteemide reformid mõjutavad mitut Euroopa Liidu põhiõiguste hartas talletatud õigust, sealhulgas õigus isikuandmete kaitsele (artikkel 8), lapse õigused (artikkel 24), varjupaigaõigus (artikkel 18), õigus tõhusale õiguskaitsevahendile (artikkel 47) ning õigus isikuvabadusele ja turvalisusele (artikkel 6).

FRA arvamus 6.2

EL peaks tagama, et enne kavandatavate koostalitlusvõimet käsitlevate määruste vastuvõtmist ja rakendamist hindavad ELi seadusandjad või sõltumatud eksperdiasutused põhjalikult nende mõju põhiõigustele, pöörates erilist tähelepanu meeste ja naiste erinevatele kogemustele.

Euroopa Liit ja liikmesriigid tegid 2017. aastal olulisi jõupingutusi ebaseaduslike rändajate tagasisaatmise määra suurendamiseks. Sisserände- jm seotud küsimustega tegelevad asutused peavad tõhusa tagasisaatmise oluliseks elemendiks vabaduse võtmist. 2017. aastal vastuvõetud tagasisaatmise käsiraamatus (läbivaadatud redaktsioonis) on loetletud olukorrad, mida ELi liikmesriigid peaksid käsutama põgenemise ohule viitavana – see on praktikas kõige sagedasem kinnipidamist õigustav asjaolu. Samuti on käsiraamatus määratletud asjaolud, mille puhul tuleks põgenemise ohtu eeldada, kusjuures selle eelduse peab ümber lükkama üksikisik ise. Et sisserändajate kinnipidamise kohta ELis puudub võrreldav statistika, on keeruline hinnata, mis ulatuses on tagasisaatmise tõhustamise lisameetmed suurendanud sisserändajate kinnipidamise määra.

Mitmes ELi liikmesriigis on aga täheldatud omavolilise kinnipidamisega seotud suundumusi.

Kinnipidamisega riivatakse oluliselt Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 6 sätestatud õigust isikuvabadusele. Vabaduse võtmisel tuleb seetõttu alati järgida ebaseadusliku ja omavolilise kinnipidamise vältimiseks kehtestatud kaitsemeetmeid.

FRA arvamus 6.3

Sisserändajatelt vabaduse võtmisel peavad ELi liikmesriigid järgima kõiki hartas sätestatud ning ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist tulenevaid kaitsemeetmeid. Eeskätt peab kinnipidamine olema üksikjuhtumi asjaolusid arvesse võttes vajalik.

FRA on korduvalt juhtinud tähelepanu sellele, et põhiõiguste kaitsega arvestava tagasisaatmise

soodustamiseks on oluline sunniviilise tagasisaatmise jälgimine tagasisaatmisdirektiivi artikli 8 lõike 6 alusel. On liikmesriike, kus sunniviilise tagasisaatmise jälgimissüsteemi ei ole veel kasutusele võetud.

Tagasisaatmine võib kaasa tuua olulisi riske seoses Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud peamiste põhiõigustega, sealhulgas õigus elule (artikkel 2), piinamise ning ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise keeld (artikkel 4), õigus isikuvabadusele (artikkel 6), õigus tõhusale õiguskaitsevahendile (artikkel 47) ning tagasi- ja väljasaatmise lubamatuse põhimõtte (artikkel 19).

FRA arvamus 6.4

Kõik ELi liikmesriigid, kellele on tagasisaatmisdirektiiv siduv, peaksid kasutusele võtma tõhusa süsteemi sunniviilise tagasisaatmise jälgimiseks.

7. Infoühiskond, privaatsus ja andmekaitse

Nii uustehnika kui ka privaatsuse ja isikuandmete kaitse mõttes oli 2017. aasta tähtis. Uustehnika kiire arenguga on kaasnenud palju võimalusi ja probleeme. Euroopa Liidu liikmesriikidel ja institutsioonidel valmisid Euroopa Liidu andmekaitsepaketi rakendamise ettevalmistused, kuid tekkisid uued probleemid. Suurandmete ja tehisintellekti uurimise tormiline areng ja mõlema võimalused näiteks tervishoius, julgeolekus ja äriturgudel on tekitanud ametiasutustes ja kodanikuühiskonnas küsimuse, milline on nende tegelik mõju kodanikele – ja eelkõige põhiõigustele. Vahepeal ohustasid digiturvalisust tugevalt kaks ulatuslikku kahjurvararünnakut. Neid suundumusi arvestades osutusid Euroopa Liidu hiljutine andmekaitse ja küberjulgeoleku reform ning ka praegune e-privaatsusega seotud tegevus õigeaegseks ja asjakohaseks.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 8 lõikes 3 ja ELi toimimise lepingu artikli 16 lõikes 2 tunnustatakse isikuandmete kaitset põhiõigusena. Nendes artiklites on sätestatud, et andmekaitse-eeskirjade täitmist peab kontrollima sõltumatu asutus. Isikuandmete kaitsega seotud õiguste järelevalve ja nende õiguste kasutamine on võimalik üksnes juhul, kui sellistel asutustel on olemas vajalikud inim-, tehnilised ja rahalised ressursid, sealhulgas ruumid ja taristu oma ülesannete tõhusaks täitmiseks ja volituste kasutamiseks. See nõue on sätestatud isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 52 lõikes 2.

FRA arvamus 7.1

ELi liikmesriigid peaksid põhjalikult hindama inim- ja rahalisi ressursse, sealhulgas tehnilisi oskusi, mida on vaja andmekaitseasutuste töö võimaldamiseks, et toime tulla isikuandmete kaitse üldmääruses sätestatud suuremate volituste ja pädevustega kaasnevate uute tööülesannetega.

Isikuandmete kaitse üldmääruse kohaselt peavad andmekaitseasutused suurendama teadlikkust ja arusaamist isikuandmete töötlemisega seotud õigustest ja ohtudest. Enamik asjaomastest suunistest ja teavituskampaaniatest on aga veebipõhised, mistõttu on inimestel enda õigustega tutvumiseks vaja internetiühendust. Paljudes liikmesriikides võib aga seoses internetikasutusega endiselt täheldada märkimisväärset põlvkondadevahelist digilõhet.

FRA arvamus 7.2

Andmekaitseasutused peaksid tagama, et kõik vastutavad töötajad pööravad erilist tähelepanu lastele ja eakatele ELi kodanikele, et tagada kõikidele võrdsed võimalused andmekaitse ja privaatsusega seotud õigustega tutvumiseks ning vähendada digitaalsest kirjaoskamatuses tingitud haavatavust.

Võttes arvesse Euroopa Liidu Kohtu analüüsi, peaksid broneeringuinfot käsitleva lepingu ja broneeringuinfo direktiivi alusel säilitatavad andmed piirduma vaid rangelt vajalikuga. See tähendab, et andmeid ei tohiks säilitada nende reisijate kohta, kes on juba lahkunud ja kes ei kujuta endast üldjuhul terrorismi või raskete rahvusvaheliste kuritegudega seotud ohtu – vähemalt juhtudel, kus sellist ohtu ei ole kontrollide tulemusena ega muude asjaolude alusel objektiivselt tõendatud.

FRA arvamus 7.3

Broneeringuinfo direktiivi artikli 19 kohasel läbivaatamisel peaks ELi seadusandja tähelepanu pöörama Euroopa Liidu Kohtu analüüsile. Eeskätt peaks komisjon kaaluma broneeringuinfo direktiivi sätete läbivaatamist, et piirata andmete säilitamist pärast lennureisijate lahkumist ja lubada säilitada ainult nende reisijate andmeid, kes võivad objektiivselt kehtastada terrorismi ja/või raskete rahvusvaheliste kuritegudega seotud ohtu.

Andmekaitseasutuste ülesanne on jälgida isikuandmete kaitse üldmääruse kohaldamist, tagada selle kohaldamine ning suurendada teadlikkust isikuandmete töötlemisega seotud ohtudest, normidest, kaitsemeetmetest ja õigustest. Kõnealune roll on veelgi olulisem suurandmete analüüsi kontekstis, sest see võimaldab isikuandmeid koguda, jagada ja automatiseeritult töödelda ennenägematus ulatuses. Nagu on tõdenud Euroopa Parlament ja Euroopa Nõukogu, võib selline füüsiliste isikute, eraettevõtjate ja avaliku sektori asutuste kasutatav andmetöötlus mitmel viisil ohtu seada üksikisikute põhiõigused, eelkõige õiguse privaatsusele, isikuandmete kaitsele ja mittediskrimineerimisele. Et välja selgitada, millised need ohud täpselt on ja kuidas neid kõrvaldada, on vaja teha lisauuringuid.

FRA arvamus 7.4

ELi liikmesriigid peaksid hindama suurandmete analüüsi mõju ning kaaluma, kuidas juhtida tugevate, sõltumatute ja tõhusate järelevalvemehhanismide abil põhiõigustega seotud riske. Nendes protsessides peaksid aktiivselt osalema andmekaitseasutused, sest neil on olemas vajalik oskusteave.

Võrgu- ja infosüsteemide turvalisust käsitleva (küberturvalisuse) direktiiviga tõstetakse eri strateegiatega abil võrgu- ja infosüsteemide turvalisuse üldist taset, näiteks on oluliste teenuste (nt energia, transpordi, veevarustuse, tervishoiu ja digitaalse taristu valdkonnas) riigi tasandi operaatoritele sätestatud eri kohustused, et tagada tõhusa strateegia rakendamine kõikides asjaomastes elutähtsates sektorites. Eelkõige on liikmesriigid artikli 8 alusel kohustatud määrama ühe või mitu riiklikku pädevat asutust ning võrgu- ja infosüsteemide turbe ühtse riikliku kontaktpunkti, kes „peavad vajaduse korral ja kooskõlas siseriikliku õigusega konsulteerima ja tegema koostööd asjakohaste riiklike õiguskaitse- ja andmekaitseasutustega“. Rakendamisalgatused mitmes liikmesriigis on näidanud, et küberturvalisuse direktiivi liikmesriigi õigusesse ülevõtmise õigusaktide puhul on oluline tagada kooskõla isikuandmete kaitse üldmääruses kehtestatud andmekaitsepõhimõtetega.

FRA arvamus 7.5

ELi liikmesriigid peaksid tagama, et sätted, millega võetakse liikmesriigi õigusesse üle küberturvalisuse direktiiv, on kooskõlas isikuandmete kaitse üldmääruses kehtestatud andmekaitsepõhimõtetega. Nimelt peavad riiklikud sätted vastama eesmärgi piirangu, võimalikult väheste andmete kogumise, andmete turvalisuse, säilitamise piirangu ja vastutuse põhimõtetele, eeskätt seoses küberturvalisuse direktiivi nõudega, et liikmesriikide asutused peavad tegema koostööd riiklike õiguskaitse- ja andmekaitseasutustega.

8. Lapse õigused

Laste vaesus Euroopa Liidus üldiselt veidi vähenes, kuid on endiselt suur. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus on ligi 25 miljonit last. Väga halvades tingimustes elab Euroopa Liidus 7 % lastega peredest. Euroopa sotsiaalõiguste sambas rõhutatakse laste õigust olla kaitstud vaesuse eest ja õigust võrdsusele; eelkõige keskendutakse sambas taskukohasele alusharidusele ja kvaliteetsele hooldusele. Jätakuvalt saabusid Euroopasse kaitset otsivate rändajate ja pagulaste lapsed, kuigi vähem kui 2015. ja 2016. aastal. Euroopa Komisjon andis lapsrändajate kaitse teatise kaudu poliitikasuuniseid ning liikmesriigid pakkusid lastele asjakohast majutust, haridust, psühholoogilist abi ja üldisi lõimumismeetmeid. Rändega seoses jäi praktiliseks probleemiks lapse parimate huvide põhimõtte rakendamine. Laste kinnipidamine seoses sisserändega vähenes väga vähe. Samas keskendus mitu Euroopa ja riiklikku algatust noorte radikaliseerumis- ja vägivaldse äärmusluse riskidele.

Nagu eelmisel kahel aastal, oli vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus elavate laste arv ka 2017. aastal langetatud. Sellegipoolest ohustavad vaesus ja sotsiaalne tõrjutus peaaegu 25 miljonit last, kes vajavad ELi ja liikmesriikide viivitamatut tähelepanu. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 24 on sätestatud, et „[L]astel on õigus heaoluks vajalikule kaitsele ja hoolitsusele“. 2017. aasta Euroopa poolaasta raames esitati varasemast rohkem lastega seotud riigipõhiseid soovitusi, kuid esimest korda ei käsitletud üheski neist laste vaesust. Euroopa poolaasta raames esitatavates riiklikes reformikavades toetuvad ELi liikmesriigid väga vähesel määral Euroopa Komisjoni 2013. aasta soovitusel „Investeeringutes lastesse, aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist“. Vaatamata kodanikuühiskonna osalejate kriitikale võib Euroopa sotsiaalõiguste sammas pakkuda võimalust vähendada laste vaesuse määra ja edendada Euroopa Komisjoni 2013. aasta soovitusel rakendamist, mida komisjon 2017. aastal hindas.

FRA arvamus 8.1

Euroopa Liit ja liikmesriigid peaksid võtma meetmeid Euroopa sotsiaalõiguste samba eesmärkide elluviimiseks, et kaitsta lapsi vaesuse eest ning pakkuda ilma kedagi diskrimineerimata juurdepääsu taskukohasele kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule. Samuti peaksid nad kaitsma ebasoodsatest oludest pärit laste õigust erimeetmetele, et suurendada võrdsed võimalusi. Samba eesmärkide elluviimiseks on vaja konkreetseid seadusandlikke ettepanekuid, tegevuskavasid, eelarveeraldiseid ja järelvalvemehhanisme kõikides lapsi ja nende

perekondi mõjutavates valdkondades, näiteks tööhõive, sooline võrdõiguslikkus, juurdepääs terviseteenustele, haridusele ja taskukohasele eluasemele.

ELi liikmesriigid peaksid Euroopa poolaasta raames esitatavates riiklikes reformikavades toetuma komisjoni 2013. aasta soovitusel „Investeeringutes lastesse, aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist“.

7 % lastega peredest ELis elab väga halvades tingimustes, st ülerahvastatud majapidamistes, mida iseloomustab vähemalt üks järgmistest tunnustest: läbilaskev katus, vanni/duši ja tualeti puudumine siseruumides või liiga pimedad eluruumid. Kuigi väljatõstmise ja kodutuse kohta puuduvad kogu ELi hõlmavad andmed, nähtub liikmesriikide statistikaametite ja vabauhenduste andmetest, et kodutute varjupaikades on üha rohkem lapsi. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 34 lõikes 3 tunnustatakse „õigust sotsiaalabile ja eluasemetoetusele, et tagada liidu õiguse ning siseriiklike õigusaktide ja tavadege ettenähtud eeskirjade kohaselt rahuldav elu kõigile neile, kellel puuduvad piisavad elatusvahendid“. Ka Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtted hõlmavad juurdepääsu sotsiaaleluruumile, kaitset sunniviisilise väljatõstmise vastu ja abi kodututele, kuid erinevalt (muudetud) Euroopa sotsiaalhartast ei kehtestata sambaga siduvaid meetmeid. Sätte, mis käsitleb õigust eluasemele, tunnistas (muudetud) Euroopa sotsiaalhartat ratifitseerimisel siduvaks aga vaid seitse liikmesriiki.

FRA arvamus 8.2

ELi liikmesriigid peaksid käsutama võitlust väga halbade eluasemetingimuste vastu poliitilise prioriteedina ning tagama, et lastega peredel, eriti vaesuses elavatel peredel, oleks eelisjuurdepääs sotsiaaleluruumidele või piisav eluasemetoetus. Asjaomased asutused peaksid tegema kodutuse probleemiga ja võtma vajalikke meetmeid, sealhulgas aitama vältida või edasi lükata lastega perede väljatõstmist, eriti talvisel ajal. Selles tegevuses peaksid liikmesriigid kasutama ELi tasandil pakutavaid eluasemete rahastamisprogramme.

ELi tasandil tuleks edendada lastega perede väljatõstmise vältimiseks võetavate praktiliste meetmetega seotud tavade piirkondlikku ja riikidevahelist jagamist. Samuti tuleks edendada kogu ELi hõlmavaid meetmeid andmete kogumiseks kodutuse ja lastega perede väljatõstmise juhtumite kohta.

2017. aastal saabus ELi varjupaigataotlejaid ja pagulasi varasemast vähem. ELilt taotles varjupaika vähem kui 200 000 last ehk peaaegu poole vähem kui 2016. aastal. Märkimisväärne edusamm oli Euroopa Komisjoni 2017. aasta teatis, milles sätestatakse meetmed lapsrändajate kaitsmiseks. Lapse huvide esikohale seadmine on inimõigusi käsitleva rahvusvahelise õiguse oluline põhimõte, mis on talletatud lapse õiguste konventsioonis (artikkel 3), Euroopa Liidu põhiõiguste hartas (artikkel 24) ja ELi teisestes õigusaktides, samuti enamikus riiklikes lastega seotud õigusaktides. FRA 2018. aasta põhiõiguste aruande koostamiseks kogutud andmete järgi napib selles küsimuses aga juhiseid; ainult mõni liikmesriik on välja töötanud struktureeritud menetlused ja meetodid lapse huvide tegelikult arvessevõtmiseks.

FRA arvamus 8.3

ELi liikmesriigid peaksid vastu võtma riigi kontekstiga kohandatud menetlused lapse huvide hindamiseks rände- ja varjupaigavaldkonnas. Nendes menetlustes peaks olema selgelt määratletud, millal on vajalik ametlik lapse huvide kindlakstegemine, kes selle eest vastutab, kuidas see dokumenteeritakse ning milliseid soo- ja kultuuritundlikkuse meetodeid tuleks kasutada.

ELi tasandil võiks seda protsessi toetada koordineerimise, kehtivate tavade kindlakstegemise ja protsessi suunamise abil, kasutades Euroopa Komisjoni koordineeritavaid liikmesriikidevahelisi võrgustikke, mis juba tegelevad lapse õiguste ja lapsrändajate kaitse küsimustega.

ELis esineb endiselt juhtumeid, kus lapsi peetakse kinni sisserändega seotud põhjustel. Mitu liikmesriiki on aga võtnud olulisi meetmeid kinnipidamise alternatiivide väljatõttamiseks. ELi õigustiku kohaselt tohib lapsi kinni pidada üksnes viimase abinõuna ja ainult juhul, kui ei ole võimalik tõhusalt kasutada leebemaid sunnimeetmeid. Kinnipidamisaeg peab olema võimalikult lühike. ÜRO tasandil avaldasid Lapse Õiguste Komitee ning võõrtöötajate ja nende perekonnaliikmete õiguste kaitse komitee kaks ühist üldmärkust, milles sisserändajatest laste kinnipidamist käsitatakse lapse õiguste rikkumisena, kinnitades, et lapsi ei tohiks kunagi kinni pidada nende endi või nende vanemate rändestaatusega seotud põhjustel. Pidades silmas rangeid nõudeid, mis on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 3 (piinamise keelamine) ja artiklis 5 (õigus isikuvabadusele ja -puutumatusel), on vabaduse võtmine ELi õigusega kooskõlas üksnes teatud erandjuhtudel.

FRA arvamus 8.4

Et edendada laste õigust kaitsele ja hoolitsusele, peaksid EL ja liikmesriigid välja töötama usaldusväärsed ja tõhusad alternatiivsed meetmed tagamaks, et lapsi ei oleks vaja varjupaigamenetluses või tagasisaatmisega seotud põhjustel kinni pidada, olenemata sellest, kas nad on ELis üksinda või koos perekonnaga. Need meetmed võiksid näiteks põhineda juhtumihaldusel, asendushooldusel, nõustamis- ja juhendusteenustel.

Euroopa Komisjon peaks kaaluma süstemaatilist järelevalvet sisserändajatest laste ja teiste ebasoodsas olukorras olevate inimeste kinnipidamise kasutamise üle.

Eri ideoloogiatest ajendatud radikaliseerumine ja vägivaldne äärmuslus on Euroopas tegelik probleem. Oluline edusamm tervikliku reageerimisstrateegia suunas on radikaliseerumise vastu võitlemise ELi kõrgetasemelise eksperdirühma asutamine.

Seoses radikaliseerumise ja Euroopa Liidu sisejulgeoleku strateegia elluviimisega kerkib esile mitu põhiõigustega seotud probleemi. Liikmesriigid on võtnud hulga õiguskaitsemeetmeid, algatanud haridusprogramme ja loonud tugikeskusi radikaliseerumise riskirühma kuuluvatele lastele ja nende perekondadele, samuti on kasutatud veebiplatvorme, et välja pakkuda alternatiivseid narratiive.

FRA arvamus 8.5

Et radikaliseerumine on kompleksne nähtus, peaksid ELi liikmesriigid seda käsitlema lähtuvalt mitmemõõtmelisest terviklähendusviisist, mis ei hõlma ainult õiguskaitse- ja julgeolekumeetmeid. Selleks peaksid liikmesriigid kehtestama programmid kodanikuaktiivsuse ning vabaduse, sallivuse ja mittediskrimineerimise ühiste väärtuste edendamiseks, eriti hariduse valdkonnas. Liikmesriigid peaksid soodustama tõhusat koordineerimist lastekaitse-, õigus-, sotsiaal-, noorsoo-, tervishoiu- ja haridusvaldkonnas tegutsejate vahel, et tagada laiahaardelised integreeritud sekkumismeetmed.

9. Õiguskaitse kättesaadavus, sealhulgas ohvrite õigused

Vaatamata Euroopa Liidu ja rahvusvahelisele tegevusele suurenesid 2017. aastal Euroopa Liidus õigusriigi ja õigusmõistmise probleemid, mistõttu tegi komisjon nõukogule esimest korda ettepaneku võtta vastu Euroopa Liidu lepingu artikli 7 lõike 1 kohane otsus. Mitu liikmesriiki võtsid meetmeid oma kollektiivsete õiguskaitsemehhanismide tugevdamiseks vastavalt komisjoni soovitusel 2013/396/EL, mis võib parandada juurdepääsu õigusmõistmisele. Paranes ka ohvrite õiguste olukord. Ligikaudu kolmandik liikmesriikidest võttis vastu õigusaktid ohvrite õiguste direktiivi ülevõtmiseks; paljud rakendasid 2017. aastal uusi meetmeid, tagamaks, et ohvrid saaksid esimesest kontaktpunktist – sageli politseist – oma õiguste kohta õigeaegset ja ammendavat teavet. Euroopa Liit allkirjastas Istanbuli konventsiooni, mis on esimene samm selle ratifitseerimisel. 2017. aastal ratifitseeris konventsiooni veel kolm liikmesriiki; sellega kinnitasid ja tunnustasid liikmesriigid, et dokumendiga määratletakse Euroopa inimõiguste standardid seoses naistevastase ja koduvägivallaga. See hõlmab ka seksuaalset ahistamist – probleemi, millele juhtis laialdast tähelepanu liikumine #metoo.

Ka 2017. aastal seisis EL ja teised rahvusvahelised osalejad silmitsi üha suurenevate justitsprobleemidega riikide tasandil, eelkõige kohtute sõltumatuse küsimuses. Sõltumatu kohtusüsteem on õigusriigi ja õiguskaitse kättesaadavuse põhimõtete nurgakivi (Euroopa Liidu lepingu artikkel 19, Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 67 lõike 4 ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47). Vaatamata ELi ja teiste rahvusvaheliste osalejate järjepidevatele jõupingutustele andis õigusriigi olukord ühes ELi liikmesriigis jätkuvalt põhjust muretsemiseks, eelkõige seoses kohtute sõltumatusega. Seetõttu esitas Euroopa Komisjon esimest korda ELi ajaloos nõukogule ettepaneku Euroopa Liidu lepingu artikli 7 lõike 1 kohase otsuse vastuvõtmiseks.

FRA arvamus 9.1

EL ja liikmesriigid peaksid tugevdama jõupingutusi ja koostööd, et kaitsta kohtute sõltumatust, mis on oluline õigusriigi põhimõtte osa. Üks võimalus edasiliikumiseks on jätta kõrvale praegune lähenemisviis, mille raames õigusriigiga seotud probleemidega eri riikides tegeletakse ad hoc põhimõttel. Selle asemel tuleks olemasolevaid meetmeid tugevdada, et välja töötada kriteeriumid ja kontekstipõhised hindamismenetlused, mis aitaksid ELi liikmesriikidel ära tunda võimalikke õigusriigiga seotud probleeme ning lahendada neid korrektselt ja võrreldaval alusel. Peale selle tuleks õigusriigi põhimõtte

kaitsmiseks võtta arvesse sihtotstarbelisi nõuandeid Euroopa ja rahvusvahelistelt inimõiguste järelevalve mehhanismidelt, sealhulgas parandusmeetmed, mida Euroopa Komisjon on kirjeldanud õigusriigi raamistiku menetluses esitatud soovitudes. Kõik ELi liikmesriigid peaksid olema igal ajal valmis kaitsma õigusriigi põhimõtet ja võtma vajalikke meetmeid juhul, kus kohtute sõltumatus on ohus.

Kollektiivsed õiguskaitsemehhanismid suurendavad õiguskaitse kättesaadavust, mis on võtmetähtsusega liidu õiguse tõhususe ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47 ettenähtud põhiõiguste austamise tagamisel. Sel otstarbel võttis Euroopa Komisjon vastu soovitusel 2013/396/EL (ühiste põhimõtete kohta, mida kohaldatakse liikmesriikide keelava iseloomuga ja kahju hüvitamisele suunatud kollektiivsete õiguskaitsevahendite suhtes ELi õigusest tulenevate õiguste rikkumise puhul), et parandada õiguskaitse kättesaadavust ning soovitada üldist kollektiivset õiguskaitsemehhanismi, mis järgiks samu aluspõhimõtteid kõikides ELi liikmesriikides. 2017. aastal alustas komisjon soovitusel 2013/396/EL rakendamise hindamist ja mitu liikmesriiki võttis meetmeid, et soovitusel vahetult rakendada. Sellegipoolest on liikmesriikide õigusaktides endiselt olulisi erinevusi, mis tähendab, et kollektiivhagid erinevad nii vormilt kui ka ulatuselt.

FRA arvamus 9.2

ELi liikmesriigid peaksid tihedas koostöös Euroopa Komisjoni ja teiste ELi asutustega jätkama tegevust, et tagada komisjoni soovitude 2013/396/EL (kollektiivsete õiguskaitsemehhanismide kohta) täielik elluviimine, võimaldades kollektiivhagide edukat esitamist ja parandades õiguskaitse kättesaadavust. Kollektiivsed õiguskaitsemehhanismid peaksid olema laialt ulatuslikud ega tohiks piirduda vaid tarbijaküsimustega. Võttes arvesse soovitud 2013/396/EL rakendamise hindamise tulemusi (menetlus algatati 2017. aastal), peaks Euroopa Komisjon pakkuma liikmesriikidele vajalikku abi riigi tasandi kollektiivsete õiguskaitsemehhanismide reformimisel kooskõlas õigusriigi põhimõtte ja põhiõigustega kõikides valdkondades, kus oleks asjakohane kollektiivne õiguskaitse ELi õigusest tulenevaid õigusi rikkuva tegevuse lõpetamiseks ja sellise tegevuse tõttu tekkinud kahju hüvitamiseks.

2017. aastal suurenes ELi liikmesriikide arv, kes on vastu võtnud õigusaktid kuriteoohvrite õiguste direktiivi ülevõtmiseks, sealhulgas astuti samme, et tagada ohvrite teavitamine uute õigusaktide kohastest õigustest. Riigi tasandil kogutud tõenditest nähtub, et mõnes liikmesriigis on ohvritel endiselt takistus kuritegudest teatamisega ning ohvritele ei anta alati põhjalikku teavet nende õiguste kohta. See võib ohvritel takistada õiguste kasutamast.

FRA arvamus 9.3

2017. aasta seisuga olid paljud ELi liikmesriigid võtnud seadusandlikke meetmeid kuriteoohvrite õiguste direktiivi ülevõtmiseks, mistõttu tuleks edaspidi keskenduda direktiivi tõhusale rakendamisele. Sel otstarbel tuleks koguda soopõhiseid andmeid selle kohta, kuidas ohvrid oma õigusi kasutavad. Nende andmete põhjal saaks kõrvaldada institutsioonilise raamistiku puudused, et võimestada kuriteoohvreid ja võimaldada neil tõhusalt kasutada oma õigusi. Liikmesriikide ja ELi tasandil kogutavate lisaandmete abil on võimalik saada põhjalik ülevaade ja kindlaks teha puudused, mis tuleb kõrvaldada selleks, et kuriteoohvrid saaksid kasutada oma õigusi ja kohapealseid tugiteenuseid.

2017. aastal ratifitseeris veel kolm ELi liikmesriiki Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalga ja perevägivalga ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli konventsioon), mis tähendab, et 2017. aasta lõpuks oli selle konventsiooni

ratifitseerinud kokku 17 ELi liikmesriiki. Istanbuli konventsioon on kõige olulisem võrdlusalus, mille alusel kehtestada Euroopa nõuded naiste kaitsmiseks vägivalga eest. Eelkõige kohustab artikkel 36 osalisriike tagama, et kõik sugulise iseloomuga teod, mis pannakse toime ilma teise isiku nõusolekuta, oleksid kriminaliseeritud; samuti peavad osalisriigid rakendama lähenemisviisi, mis rõhutab ja kinnitab inimese tingimusteta seksuaalset enesemääramist. Siiski juhtis naistevastase vägivalga ja perevägivalga võitlemise eksperdirühm (GREVIO) oma 2017. aasta hindamisaruannetes tähelepanu sellele, et teise isiku nõusolekuta toime pandavate sugulise iseloomuga tegude kriminaliseerimisega seoses esineb riiklikes õigusaktides puudusi, mis on vastuolus konventsiooni nõuetega.

FRA arvamus 9.4

Kõik ELi liikmesriigid ja EL peaks kaaluma Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalga ja perevägivalga ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli konventsiooni) ratifitseerimist. ELi liikmesriike kutsutakse üles kõrvaldama riiklike õigusaktide puudused seoses teise isiku nõusolekuta toime pandavate sugulise iseloomuga tegude kriminaliseerimisega. Kooskõlas Istanbuli konventsiooni artikliga 36 peaksid ELi liikmesriigid sellised teod üheselt mõistetavalt ja tingimusteta kriminaliseerima.

Üleilmse liikumisega #metoo päevalgele toodud karm tegelikkus kinnitab FRA järeldusi naistevastase vägivalga 2012. aasta uuringust: naistevastane vägivald, sealhulgas seksuaalne ahistamine, on endiselt laialdaselt levinud. Seetõttu on selge, et kõnealuses valdkonnas on vaja võtta uusi meetmeid nii ELi kui ka liikmesriigi tasandil.

FRA arvamus 9.5

ELi liikmesriigid peaksid tugevdama oma jõupingutusi ja võtma lisameetmeid seksuaalse ahistamise ärahoidmiseks ja selle vastu võitlemiseks. Sel eesmärgil tuleks võtta vajalikke meetmeid, et keelata seksuaalne ahistamine seoses tööhõive ja töötingimustega kooskõlas direktiiviga 2006/54/EÜ meeste ja naiste võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta tööhõive ja elukutse küsimustes (uuestisõnastatud versioon).

10. Puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamise edusammud

Euroopa Komisjoni vahearuanne Euroopa puuetega inimeste strateegia 2010–2020 rakendamise kohta andis võimaluse hinnata Euroopa Liidu tegevust ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis sätestatud õiguste teostamisel. Liikumine Euroopa juurdepääsetavuse akti vastuvõtmise poole tähendab, et selle olulise õigusakti vastuvõtmine läheneb. Euroopa Liidu ja liikmesriikide olulistele saavutustele vaatamata on seoses juurdepääsetavusega ja iseseisva elamisega mõndagi veel tegemata. Õiguskohustustega võetud lubaduste praktilist täitmist võivad aidata tagada sellised vahendid nagu tulemusnäitajad ja riikide kohtute otsused puuetega inimeste õiguste konventsiooni juriidilise siduvuse kohta. Ka konventsiooni artikli 33 lõike 2 kohastel järelevalveraamistikel on oluline roll, kuid vahendite ja volituste piiratus ning sõltumatuse puudumine vähendavad nende tulemuslikkust.

Oma eduaruandes Euroopa puuetega inimeste strateegia elluviimise kohta kirjeldab Euroopa Komisjon, kuidas ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamise meetmetega aidatakse edendada ulatuslikke õigus- ja poliitikareforme eri valdkondades alates ligipääsetavusest kuni iseseisva toimetuleku kontseptsioonini. Liidu ja liikmesriigi tasandi mõnes algatuses on siiski täielikult hõlmamata konventsioonis nõutav inimõiguspõhine lähenemisviis puudele või puuduvad algatuste tõhusa rakendamise ja edusammude hindamiseks vajalikud selged eesmärgid, piisavad eelarvevahendid ja rakendusjuhised.

FRA arvamus 10.1

EL ja liikmesriigid peaksid tegema rohkem, et lõimida puuetega inimeste õiguste konventsiooni nõuded oma õigus- ja poliitikaraamistikku, tagamaks, et inimõiguspõhine lähenemisviis puudele oleks täielikult kajastatud õiguses ja poliitikakujundamises. See peaks hõlmama põhjalikku analüüsi, et hinnata õigusaktide kooskõla konventsiooniga. Rakendusjuhised peaksid sisaldama selgeid eesmärgi ja tähtaegu ning neis tuleks nimetada reformide eest vastutavad isikud. Samuti peaksid liikmesriigid kaaluma selliste näitajate väljatöötamist, mille abil hinnata edusamme ja tuvastada rakendamisega seotud vajakajäämised.

Pingeliste läbirääkimiste tulemusena võtsid Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Parlament 2017. aastal vastu oma seisukohad Euroopa ligipääsetavuse akti ettepaneku kohta, näidates üles ELi kindlat veendumust, et puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamiseks on oluline see kõnealune võtmetähtsusega õigusakt vastu võtta. Sellegipoolest on veel suuri erimeelsusi olulistest küsimustes, näiteks mis ulatuses tuleks akti kohaldada audiovisuaalmeedia ja transporditeenustele ning kuidas see seostub teiste asjaomaste ELi õigusaktidega, sealhulgas Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide reguleerivate määruste ning riigihankedirektiiviga. Nii võib ettepanek seadusandlike läbirääkimiste käigus olulistest valdkondades nõrgeneda, tekitades oimkorda ohtu, et aktiga ei suudeta parandada ELi puuetega inimeste juurdepääsu kaupadele ja teenustele.

FRA arvamus 10.2

EL peaks kiiresti vastu võtma laiahaardelise Euroopa ligipääsetavuse akti, mis hõlmab tugevaid meetmeid nõuete täitmise tagamiseks. Selles aktis tuleks sätestada normid, mis käsitlevad juurdepääsu ehitistele ja transporditeenustele. Tagamaks sidusust ELi laiema õigustikuga, peaks ligipääsetavuse akt sisaldama sätteid, mis seovad selle teiste asjakohaste õigusaktidega, näiteks Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide reguleerivate määruste ning riigihankedirektiiviga.

ELi struktuuri- ja investeerimisfondid mängivad olulist rolli liikmesriikide tegevuses iseseisva toimetuleku toetamisel. Nende rahaliste vahendite kasutamise tõhusaks järelevalveks vajaliku teabe kogumisel võib abiks olla kodanikuühiskond, sealhulgas puuetega inimeste organisatsioonid.

FRA arvamus 10.3

EL ja liikmesriigid peaksid tagama, et puuetega inimestele Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja puuetega inimeste õiguste konventsioonis sätestatud õigusi austataks täiel määral, toetades Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide abil võimalikult suurel määral iseseisvat toimetulekut. Rahaliste vahendite ja tulemuste tõhusa seire võimaldamiseks peaksid EL ja liikmesriigid võtma ka meetmeid, et kaasata Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide järelevalvekomiteedesse puuetega inimeste organisatsioonid ning tagada piisav ja asjakohane andmete kogumine nende fondide kasutamise kohta.

2017. aasta lõpuks olid puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerinud kõik liikmesriigid peale Iirimaa, kuigi peamised ratifitseerimist toetavad reformid on nüüd Iirimaaal tehtud. Viis liikmesriiki ja EL ei ole ratifitseerinud konventsiooni fakultatiivprotokoll, mis võimaldab üksikisikutel esitada kaebusi puuetega inimeste õiguste komiteele ja komiteel algatada konfidentsiaalseid uurimisi, kui komitee saab „usaldusväärset teavet, mis viitab konventsioonis sätestatud õiguste raskele või süstemaatilisele rikkumisele“ (artikkel 6).

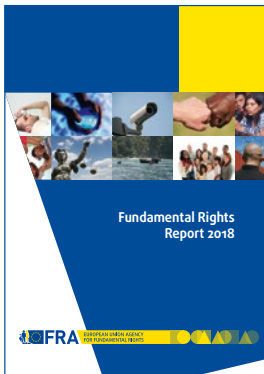
FRA arvamus 10.4

ELi liikmesriigid, kes ei ole veel ühinenud puuetega inimeste õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolliga, peaksid kaaluma selle võimalikult kiireks ratifitseerimiseks vajalike meetmete võtmist, et saavutada fakultatiivprotokoll täielik liiduülene ratifitseerimine. Ka EL peaks kaaluma fakultatiivprotokoll peatset heakskiitmist.

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerinud 27 ELi liikmesriigist kaks ei olnud 2017. aasta lõpuks kehtestanud selle rakendamise edendamise, kaitse ja järelevalve raamistikku, nagu on nõutud artikli 33 lõikes 2. Peale selle takistavad teatud olemasolevate raamistike tõhusat toimimist ebapiisavad vahendid, piiratud volitused ja ebaõnnestunud katsed tagada puudega inimeste süstemaatiline osalemine, samuti sõltumatuse puudumine – kooskõlas Pariisi põhimõtetega – inimõiguste edendamise ja kaitse eest vastutavate riigiasutuste toimimisel.

FRA arvamus 10.5

EL ja liikmesriigid peaksid kaaluma piisavate ja stabiilsete finants- ja inimressursside eraldamist puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikli 33 lõike 2 alusel loodud järelevalveraamistike jaoks. Nagu on märgitud FRA 2016. aasta õiguslikus arvamuses puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikli 33 lõike 2 nõuete kohta Euroopa Liidu kontekstis, peaksid nad kaaluma ka järelevalveraamistiku kestlikkuse ja sõltumatuse kindlustamist, tagades, et raamistikul oleks kindel õiguslik alus ning selle ülesehituses ja tegevuses arvestataks inimõiguste edendamise ja kaitse eest vastutavate riigiasutuste toimimise Pariisi põhimõtteid.

2017. aasta tähendas põhiõiguste kaitse jaoks nii edusamme kui ka tagasilööke. FRA 2018. aasta põhiõiguste aruandes esitatakse ülevaade peamistest arengusuundadest ELis 2017. aasta jaanuarist detsembrini ning FRA arvamused nende kohta. Selles käsitletakse ELi põhiõigustealaste arutelude põhiteemasid, tuues esile nii edusammud kui ka püsivad muret tekitavad valdkonnad.

Tänavuaastase eripeatüki keskmes on üleminek õiguspõhisele lähenemisviisile vananemise vallas. Teistes peatükkides käsitletakse selliseid teemasid nagu Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja selle rakendamine liikmesriikides, võrdõiguslikkus ja diskrimineerimiskeeld, rassism, ksenofoobia ja seonduv sallimatus, romade integreerimine, varjupaiga- ja rändeküsimused, infoühiskond, privaatsus ja andmekaitse, lapse õigused, õiguskaitse kättesaadavus ning puuetega inimeste õiguste konventsiooni rakendamise edusammud.

Lisateave:

FRA põhiõiguste aruande 2018 (*Fundamental Rights Report 2018*) täistekst – <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>

Aruande teemadega seotud FRA väljaanded:

- FRA (2018), *Põhiõiguste aruanne 2018 – FRA arvamused*, Luxembourg, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018-fra-opinions> (avaldatud 24 ELi ametlikus keeles)
- FRA (2018), *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*, Luxembourg, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fr-2018-focus-rights-based-ageing> (avaldatud inglise ja prantsuse keeles)

Varasemad FRA aastaaruanded põhiõiguste valdkonna probleemide ja saavutuste kohta Euroopa Liidus aastate lõikes: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (avaldatud inglise, prantsuse ja saksa keeles).

FRA – EUROOPA LIIDU PÕHIÕIGUSTE AMET

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viin – Austria
Tel +43 158030-0 – faks +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Väljaannete talitus

© Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, 2018
© Fotod (ülevaalt vasakult all paremal): iStockphoto;
Euroopa Komisjon; iStockphoto (3 & 4);
OSCE (Milan Obradovic); iStockphoto (6-10)
Print: ISBN 978-92-9491-960-1, doi:10.2811/825216
PDF: ISBN 978-92-9491-966-3, doi:10.2811/572811